

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

SHARQ MASH'ALI

Jurnal veb-sayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/ot>

SHARQ MASH'ALI

ALISHER NAVOIYNING "ARBA'IN" ASARI MUQADDIMASI TAHLILI

*Malohat Po'latova**PhD,**A. Mahmudov**Magistr**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Navoiy, arba'in, asar, Payg'ambar, muqaddima, sharh, ma'no, misra, bayt, ummat, Haq ta'olo, hadis, lug'at, sahih, ilm, jaholat.

Annotatsiya: Alisher Navoiyning "Arba'in" asari o'rta asrlar sharq mumtoz adabiyotida hadislarining she'riy talqini sifatida o'ziga xos o'rinni egallagan. Navoiy "Arba'in" asari muqaddimasi 46 misradan iborat bo'lib, u "odobi tasnif" va "sababi ta'lifi manzuma" qismlariga ajratilgan. "Odobi tasnif" qismi xudoga, payg'ambarga, Jomiyga va Husayn Boyqaroga bag'ishlanadi. "Sababai ta'lifi manzuma" qismida "Arba'in"ni yozishdan maqsadi va bu asardan umidi, uning foydasi kabi masalalar yoritilgan.

Alisher Navoiyning "Arba'in" asariga yozgan muqaddimasidagi arabiy so'zlarning kelib chiqishi, ularning ma'nolari hamda semantik tahliliga bag'ishlanlan tadqiqotni yoritishni maqsad qildik. Bunda biz uchun qadimiy so'z bo'lishga ulgurgan ayrim turkiy so'zlarning ma'no-mazmunini ochib berish orqali anglashilayotgan so'zning negizi qaysi tildan kelib chiqqanligi bayon etildi. Va muqaddimadagi arabiy so'zlarning ma'no-semantikasi har bir bayt so'ngida sharhlab berildi.

ANALYSIS OF THE PREFACE TO THE WORK "ARBA'IN" BY ALISHER NAVAI

*Malohat Polatova**PhD,**A. Mahmudov**Master's degree**Tashkent State University of Oriental Studies**Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Nawai, Arba'in, Asar, Prophet, Introduction, Commentary, Meaning, Misra, Bayt, Ummat, Haq Ta'ala, Hadith, Dictionary, Sahih, Knowledge, Ignorance.

Abstract: The work of Alisher Navoi "Arba'in" occupies a special place in medieval Eastern classical literature as the poetic interpretation of the Hadiths. The preface to the work of Navoi "Arba'in" consists of 46 poems that are divided into part of the "ethical classification" and "Sabhabi Talifa Manzum". The section "Odobit tasnif" is dedicated to God, Prophet, Jami and Hussein Baikaro. In the section "Sababai Talifa Manzuma" covered the goal of writing "Arba'in", as well as hope for this work and its benefits. In the preface to the work of Alisher Navoi "Arba'in" we sought to highlight studies on the origin of Arab words, their values and semantic analysis. By disclosing the value of some Turkic words that have become ancient for us, it was found out of which language this or that word happened. And the meaning of the semantics of Arab words in the introduction was due at the end of each verse.

АНАЛИЗ ПРЕДИСЛОВИЯ К ПРОИЗВЕДЕНИЮ АЛИШЕРА НАВАИ "АРБАИН"

Малохат Полатова

PhD,

А.Махмудов

Магистр

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Наваи, Арбаин, Асар, Пророк, Введение, Комментарий, Значение, Мисра, Байт, Уммат, Хак Таала, Хадис, Словарь, Сахих, Знание, Незнание.

Аннотация: Произведение Алишера Навои «Арбаин» занимает особое место в средневековой восточной классической литературе как поэтическая интерпретация хадисов. Предисловие к произведению Навои «Арбаин» состоит из 46 стихов, которые разделены на части «Этическая классификация» и «Сабаби таалифи манзума». Раздел «Классификация нравов» посвящен Богу, Пророку, Джамии и Хусейну Байкаро. В разделе «Сабабай Таалифи Манзума» освещена цель написания «Арбаина», а также надежда на эту работу и ее польза.

В предисловии к произведению Алишера Навои «Арбаин» мы стремились осветить исследования, посвященные происхождению арабских слов, их значениям и семантическому анализу. Путем раскрытия значения некоторых тюркских слов, ставших для нас древними, было выяснено, из какого языка произошло это то или иное слово. А смысл-семантика арабских слов во введении объяснялась в конце каждого стиха.

KIRISH

Sharq mumtoz adabiyotida har bir asar avvalida Alloh taologa hamd va Uning rasuliga salovat aytish bilan boshlash an'anaga aylangan tasnif yaratishning odobi bo'lib, bu an'anaga xususan diniy adabiyotlarda katta ahamiyat qaratilgan. Albatta ular bunda Payg'ambar alayhissalomning so'zlarini asos qiladilar. Bunda Alisher Navoiyning buyuk shoirligidan tashqari uning diniy olimligini Navoiyning o'zidan oldingi olimlarga qolaversa Payg'ambar Muhammad sollallohu alayhi va sallam aytgan: **“Har bir gap yoki ahamiyatli ishki bismillah va Allohni eslash bilan boshlanmas ekan uning orqasi kesik (davom etmaydi, barakasi yuq)”**¹ degan hadisga amal qilganidan bilamiz.

Navoiy “Arba'in” – “Qirq hadis” asarini ham an'anaga binoan odob tasnif bilan boshlaydi. Navoiy “Arba'in”ga o'zgacha bir ruhiyat va samimiyat bilan yondashadi va muqaddimani 46 misrada yaratadi.

Hamd angakim, kalomi xayрмаol

Qildi elga rasulidin irsol.

Ul rasulki, ham kalomi fasih,

Elga tegurdi, ham hadisi sahih,

To ulus jahldin xalos bo'lub,

Ilm hilvatiga xos bo'lub,

Chun tamuqdin najot topqaylar,

Uchmak ichra hayot topqaylar.

Jalla zikruh zehi ilohi rofi',

'azza qadruh zehi rasuli shafi'.

Lug'at

“Xayрмаol”-oqibati yaxshi, (Kalomi xayрмаol)dan murod Qur'ondir; “irsol”-yubormoq; “fasih”-chiroyli, ma'nosi ravshan so'z; “tegurmak”-etkazmoq, “to”-uchun (qandaydir maqsad uchun); “ulus”- xalq; “jahldin”-jaholat, (islomdan oldingi davr); “chun”-gach, “tamuq” yoki tamug'- do'zax; “uchmak”-jannat; “zihe”-qanday ajoyib, “rafi”-oliy².

Hamd angakim, kalomi xayрмаol

Qildi elga rasulidin irsol.

Hamd - حَمْدٌ - Hamdun, يَحْمَدُ - hamida yahmadu fe'lining masdari bo'lib, chiroyli go'zal maqtovlarini aytishdir. Fotiha surasining birinchi oyatida: “الحمد لله رب العالمين” **“Hamd olamlarning Robbi – Allohgakim”**³. Xudo sha'niga aytiladigan maqtov, madh, sano. Hamdu sano aytmoq (o'qimoq). Menga omad bergan senga hamdlar bo'lsin⁴.

Kalom – كَلِمَةٌ – kalomun, so'z nutq, gap-so'z, so'zlashish, gapirish

“.....Toki u Allohning kalomini eshitsin.....”⁵. Avval salom ba'daz kalom. Matal. So'zni Muqimiy kerak etmak tamom. Mazasi qolmas uzun o'lsa kalom. Muqimiy. Menga boqib, salom etib, har biri bir kalom etib, so'zladi ehtirom etib, topdi bahona

¹ Ibn Habbonning as-Sahih kitobide keltirilgan va bu hadisni Imom Nava viy hasan hadis degan. islamweb/

² Alisher Navoiy, Arba'iyin, muallif Alibek Rustam, “Meros” nashriyoti-Toshkent -1991.

³ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti, Toshkent 2021. Fotiha surasi 1-oyat.

⁴ O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, muharrir Z. M. Ma'rufov. Moskva “Rus tili” nashriyoti 1981. Ikkinchi tom 682-bet.

⁵ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti, Toshkent 2021. Tavba surasi 6-oyat.

qizlarim. Muqimiy. Kalomulloh (din) Qur'on. Majdiddin. Agar hiyla qilsam Kalomulloh ursin. Uyg'un, I. Sul-ton, Navoiy⁶.

Xayrmaol خَيْرُ مَالٍ – **xoyru maol**. Bu so'z ikkita so'zning birikmasi bo'lib oqibati yaxshi⁷ degan ma'noni ifodalaydi.

"**Bas, kimki (Dunyoda) zarra miqdorda yaxshilik qilgan bo'lsa, (qiyomat kuni) uni ko'rar**"⁸ مَال maol, يؤول ala-yaulu fe'lidan olingan va o'rin paytni ifodalagan ism bo'lib, unga qaytadigan, murojat qiladigan narsalarning eng yaxshisi demakdir.

Rasul رَسُول – **rasulun**, elchi, vakil, topshiriq bilan boshqa mamlakatga yuborilgan shaxs, oldindan xabar beruvchi, رسول الله Allohning elchisi⁹.

Irsol ارسال – **irsulun**, bu ارسل- يرسل – arsala-yursilu fe'lining masdari bo'lib yubormoq irsol qilmoq ma'nosini anglatadi¹⁰.

Qurhoni Karimda ham shunday marhamat qilinadi:

"هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون"

"U Rasulini hidoyat va haq din bilan – garchi mushriklar yoqtirmasalarda – barcha dinlar uzra g'olib qilish uchun yuborgan zotdir"¹¹.

"Kalomu Xayramol" dan maqsad Qur'oni Karimdir. "Rasuldin Irsol" dan maqsad Payg'ambar yubormoq. Demak Navoiy "Arba'in" asarini Muqaddimasini ummatga Quro'nini tushirgan va Payg'ambar yuborgan Haq ta'olaga hamd aytish bilan boshlagan.

Alisher Navoiy muqaddimaning avvalida o'z elchisi orqali uning oqibatining xayrli bo'lishini ta'minlaydigan kalomini yuborgan Haq Taolaga hamd aytish bilan boshlaydi. Payg'ambar Muhammad sollallohu alayhi va sallamning so'zlari fasohatli ekanligini, halqqa sahih hadislaridan dinni bayon qilganligini, shunda inson jaholat qorong'uligidan chiqib, ilm egasi, ya'ni musulmonlar ilmga xos bo'lganiga ishora qiladi. Shu bilan insonlar do'zaxdan najot topib jannatda barhayot bo'lishini qasd qiladi, oxirgi misrada ham Allohga yana bir zikr qilib shafotchi Rasulni nomi aziz bo'lishini va Rasulning shafotidan umid qilishiga ishora qiladi.

Ul rasulki, ham kalomi fasih,

Elga tegurdi, ham hadisi sahih,

Fasih فصيح – **fasihun**, fasohatli gap. Chiroyli va yoqimli so'zlashish qobiliyati, fasohat bilan so'zlamoq.

"Uning (Zokirjonning) nozik harakatlari, shoirona muomalalari, zakovati, malohati, jozibali fasohati meni o'ziga maftun qildi, dedi Muqimiy¹²". Gap fasohatli bo'lishi uchun uning oltita nuqsondan salomat bo'lishi shart qilinadi, ular mutanofir so'zlarning jamlanishi, gapning zaif tashkil topishi, undagi so'zlarning noaniqligi, ma'nosini noaniqligi bir so'zni ko'p takrolanishi va izofalarni ketma-ketligidir¹³.

⁶ O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, muharrir Z. M. Ma'rufov. Moskva "Rus tili" nashriyoti 1981. Birinchi tom 361-bet.

⁷ An-Na'im, arabcha o'zbekcha lug'at. Abdulla Qodiriy nomimdagi Xalq merosi nashriyoti, Toshkent. 2003.38-bet.

⁸ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti, Toshkent 2021. Zalzala surasi 7-oyat.

⁹ An-Na'im, arabcha o'zbekcha lug'at. Abdulla Qodiriy nomimdagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent. 2003. 306-bet.

¹⁰ An-Na'im, arabcha o'zbekcha lug'at. Abdulla Qodiriy nomimdagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent. 2003. 306-bet.

¹¹ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti, Toshkent 2021. Tavba surasi 33-oyat.

¹² O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, muharrir Z. M. Ma'rufov. Moskva "Rus tili" nashriyoti 1981. Ikkinchi tom 297-bet.

¹³ Javohirul balog'a. Ahmad Hoshimiy. Al-maktabatul Asriyya nashri. Bayrut. 19-bet.

Hadis حديث – **hadisun**. Gap, soʻz, Muhammad Paygʻambarning gap-soʻz va axloqlari hamda paygʻambar haqidagi rivoyatlar, Bir qancha muʻtabar kitob, oʻyat va hadislarini qarab chiqdim. Gʻayratiy¹⁴.

Sahih صحيح – **sahihun**. Sahih soʻzining lugʻaviy maʼnosi tuzuk, sogʻlom durustdir صحة sihat, salomatlik. صحيح الجسم sogʻlom, tandurustda boʻlgan kishi¹⁵.

“Ul Rasuliki” dan murod Muhammad paygʻambar, “kalomi fasih”dan murod Mazmunli, guzal, chiroyli, tushunarli, keng maʼnoli, “elga tegurdi” dan maqsad xalqqa yetkazardi. Bu misraning mazmuni, Muhammad Paygʻambar Haq taʼoloning shariʼatini ummatga mazmunli sahih hadislar orqali yetkazgan. Bu baytda Navoiy hadis ilmida hadisi sharifni sahih va nosahihga qismlanishini bilganiligi va Muhammad paygʻambarni oʻqish yozishni bilmasada sermazmun, chiroyli iboralar keltirishga qodirligiga ishora qilib oʻtmoqda. Shuni aytib oʻtish kerakki, sahih soʻzining lugʻatda toʻgʻri durust maʼnolari boʻlib, hadis ilmida esa hadisnin sanadi va matnida ayb – nuqsonlar boʻlmagan hadisga sahih hadis deb aytiladi. Hadisning qalbaki emasligi aniq boʻlsa unga sahih deyiladi. Hadisning sahihligini tasdiqlovchi dalillardan biri uning isnodining muttasilligi, yaʼni uzluksizligidir. Hadisning mana shu jihati nazarda tutilganida uni “hadis muttasil” deydilar. Agar uning ziddi boʻlsa, yaʼni hadisning isnodi muttasil boʻlmasa, unga “Hadisi mursal” yoki “Hadisi munqati” yaʼni nosahih (zaʼif) deyiladi¹⁶. Lekin Navoiy bu erda sahih soʻzining lugʻaviy maʼnosini nazarda tutgan.

To ulus jahldin xalos boʻlub,

Ilm hilvatiga xos boʻlub,

Ulus – Xalq, xaloyiq. Navoiy ona vatanini, oʻz ulusi, oʻz tilini dildan sevar edi. A. Qayumov, sheʼriyat sultoni¹⁷

Jahl جهل – **jahlun**. Johil, nodon, mulohazasiz boʻlmoq.

"قل أغير الله تأمروني أعبد أيها الجاهلون" **(Ey Muhammad! Mushriklarga) ayting: “Hali sizlar meni Allohdan oʻzgaga ibodat qilishga buyurayapsizmi, ey nodonlar!”**¹⁸. Ilm-maʼrifatdan mahrumlik, qoloqlik, madaniyatsizlik, nodonlik, zulmat. Odamlarning miyasini oʻrgimchak toʻriday chulgʻab, koʻzlarini haqiqatni koʻrishdan toʻsib kelgan jaholatni sindirib tashlaydigan bilim, kuch va gʻayrat berdingiz. P. Tursun¹⁹.

Xalos خلاص – **xolasun**. Xalos boʻlmoq, qutulmoq, ozod boʻlmoq, darddan xalos boʻlmoq. Sungi amrdan xalos boʻlibmiz-da! – kulib qoʻydi buronbe. H. Gʻulom²⁰.

Ilm علم – **ilmun**. Bu يعلم – علم –alima-yaʼlamu feʼlining masdari boʻlib, bilmoq, ilmi boʻlmoq maʼnolari mavjud. Oʻzbek tilidagi olim soʻzi ham ushbu soʻzning biluvchi mazmunini ifodalaydigan soʻzdir.

¹⁴ Oʻzbek tilining izohli lugʻati, ikki tomli, muharrir Z. M. Maʼrufov. Moskva “Rus tili” nashriyoti 1981. Ikkinchi tom 671-bet.

¹⁵ An-Naʼim, arabcha oʻzbekcha lugʻat. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent. 2003. 448-bet.

¹⁶ Alisher Navoiy, Arbaʼiyn, muallif Alibek Rustam, “Meros” nashriyoti-Toshkent-1991. 18-bet.

¹⁷ Oʻzbek tilining izohli lugʻati, ikki tomli, muharrir Z. M. Maʼrufov. Moskva “Rus tili” nashriyoti 1981. Ikkinchi tom. 272-bet.

¹⁸ Qurʼoni Karim maʼnolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti Toshkent 2021. Zumar surasi 64-oʻyat.

¹⁹ Oʻzbek tilining izohli lugʻati, ikki tomli, muharrir Z. M. Maʼrufov. Moskva “Rus tili” nashriyoti 1981. Birinchi tom 276-bet.

²⁰ Oʻzbek tilining izohli lugʻati, ikki tomli, muharrir Z. M. Maʼrufov. Moskva “Rus tili” nashriyoti 1981. Ikkinchi tom. 313-bet

"هو الله الذي لا إله إلا هو عالم الغيب والشهادة هو الرحمن الرحيم" "U shunday Allohdirki, Undan o'zga iloh yo'qdir. (U) yashirin va oshkora narsalarni biluvchidir. U mehribon va rahmlidir"²¹.

Xos خاص – xossun. Xos, maxsus, xossatan. "Ular Allohning ahli va xos bandalari...." hadis²².

"To" bu yerda maqsadni ifodalaydi, "ulus" xalq. Islom dini kelishidan oldingi davr johiliyat davri deb aytiladi. Oldingi baylardan ma'lum bo'ladiki, Haq ta'olo Muhammad payg'ambari insoniyatni jaholat botqog'idan ilm ma'rifat yuliga chiqargach ul ummatdan johillik nomi ketib, haqni tanigan ilm sohiblari degan nomga xos bo'ldilar.

Chun tamuqdin najot topqaylar,

Uchmak ichra hayot topqaylar.

Tamuq, (tamug') – Jahannam, do'zax²³.

Uchmak, (uchmox) – Jannat, umring yorug', vataning uchmox, Mendan so'ra, men yonib o'tdim. Mir-temir²⁴

Najot نجاة – najotun. Najot topmoq yordam, xalos bo'lish, qutulish, najot bermoq, najot topmoq. Yaratganning o'zi najot bersin Allohu akbar. N. Safarov. Sharq tongi. "و نجا برحمتك من القوم الكافرين" "O'z rahmating bilan bizni kofirlar qavmidan xalos et!"²⁵.

Hayot حياة – hayatun. Yashamoq, hayot bo'lmoq, umr guzaronlik qilmoq.

"قال فيها تحيون و فيها تموتون و منها تخرجون" "(Yana) dedi: "Unda yashaysiz unda o'lursiz va unda (oxiratga) chiqarilursiz"²⁶.

"tamuqdin" dan murod, jahannam, do'zax. "uchmak" dan murod jannat. dir. 2–4 baytlarning natijasi shuki Muhammad payg'ambar kalomi fasih va hadisi sahih bilan isonlarni johiliyatdan chiqargach ular jahannam azobidan xalos bo'lib, jannatda abadiy hayot bo'ladilar.

Jalla zikruh zehi ilohi rofi',

'azza qadruh zehi rasuli shafi'.

Jalla جَلّ – jalla. Bu o'tgan zamon fe'li bo'lib ulug' bo'ldi faloncha ulug' bo'ldi, ma'nosini ifodalaydi. Shu bilan birga u duo ma'nosida ham ko'p iste'mol qilinadi, Alloh azza va jalla Alloh hamma narsaga qodir va buyukdir²⁷. uning masdari جلال جلاله جليل Jalol, jalola, jalildir²⁸.

"ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام" "Ulug'lik va ikrom sohibi bo'lmish Robbingizning "yuzi" boqiy qolur"²⁹.

Zikr نكّر – zikrun. Eslash, xotirlash, so'zlash, tilga olish, yod olish, zikr qilish. Nodirabegim nomi zikr qilinishi bilan muqimiyning yodiga kitob tushib ketdi, jim turib qoldi. S. Abdulla. Mavlono Muqimiy³⁰.

²¹ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti. Toshkent 2021 Hashr surasi 22-oyat.

²² Sunanu ibn Moja 1, tom, 78, bet. 215, hadis.

²³ O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, muharrir Z. M. Ma'rufov. Moskva "Rus tili" nashriyoti 1981. Ikkinchi tom 115-bet.

²⁴ Oldingi manba, 286-bet.

²⁵ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti Toshkent 2021. Yunus surasi 86-oyat.

²⁶ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti al-A'rof surasi 25-oyat.

²⁷ An-Na'im, arabcha o'zbekcha lug'at. Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, Toshkent. 2003. 131-bet.

²⁸ Mu'jamul vasit. Arabcha lug'at, ash-Shuruqud davliyya nashri. To'rtinchi nashr 2008. 135-bet.

²⁹ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti Toshkent 2021. ar-Rohman surasi 27-oyat.

"فذكروني أنكركم" "Bas, meni yod etingiz, (men ham) sizlarni yod eturman"³¹.

Iloh إله – ilohun. Iloh ma'bud. Allohdan o'zga iloh yuq.

"الله لا إله إلا هو الحي القيوم" "Alloh – Undan o'zga iloh yo'qdir. (U) hamisha barhayot va abadiy Turuvchidir"³².

Rafi رفيع – rafi'un. Baland, yuqori, atoqli, nomdor dongdor. Qadri baland, mashhur. اسم "يرفع الله الذين آمنوا منكم و الذين أوتوا العلم" harakati ko'tarilgan bosh kelishikda kelgan ism. "Alloh sizlardan imon keltirgan va ilm ato etilgan zotlarni (baland) daraja (martaba)larga ko'tarur"³³.

Azza عزّ – azza. Kuchli qudratli, shavkatli bo'lmoq, عزّ و جلّ الله qudratli va ulug' Alloh. من عزّ بزّ kuchli kishi yengadi³⁴. "U qudratli va hikmatli zotdir"³⁵.

Qadr قدر – qodrun. Qadri qimmatli sha'ni. Kishilar o'rtasida tutgan o'rin, obro', e'tibor, hurmat, nufuz. O'z qadrini bilmagan birovning qadrini bilmaydi. Maqol. Kishining qadri amali va unvoni bilan emas, vataniga, halqiga qilgan hizmati bilan o'lchanadi. Shuhrat³⁶.

Shafi شفيع – shafi'un. Homiy, tarafdor, oqlovchi, himoyachi, shafi', vositachi. Birovga yon bosuvchi, homiylik qiluvchi³⁷.

"ما لكم من نونه من ولي ولا شفيع" "Sizlar uchun Undan o'zga biror do'st va oqlovchi yo'qdir"³⁸.

"Jalla zikruh" dan murod, Uning (Alloh)ning nomi ulug' bo'lsin degan ma'no bo'lib, bu so'z, Alloh zikr qilinganda aytiladigan duodir. "ilohi rofi" dan murod, sha'ni baland Iloh (Alloh)dir. "Azza qadruh" dan murod, qadri aziz bo'lsin ma'noni anglatib, bu ma'noni Navoiy Muhammad payg'ambarning nomi zikr qilingani uchun Uning (Muhammad payg'ambar)ning nomi aziz bo'lishi uchun duo qilib o'tdilar. "Rasuli shafi" dan murod, ummatiga mehribon shafioatchi Payg'ambardir.

XULOSA

Biz bu "arba'in" asarining muqaddimasidagi arabiy so'zlarning semantik tahlinini yoritishni maqsad qildik va o'quvchiga oson bo'lsin uchun undagi ayrim turkiy so'zlarni izohlab o'tdik, muqaddimadagi arabiy so'zlarni yoritishda arabcha o'zbekcha an-Na'im, o'zbek tilining izohli lug'ati va Shayx Abdulaziz Mansurning Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri kitoblardan foydalandik.

Muqaddimani Navoiy turkiy tilda yozgan bo'lsada mazkur beshta baytning o'zidayoq turkiy tilga kirib ulgurgan yigirma to'rtta arabiy so'zlarni keltiradi. Holbuki bu so'zlarning ba'zilarining turkiy nomlari mavjud. Navoiy turkiy so'zlar badaliga arabiy so'zlarni

³⁰ O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, muharrir Z. M. Ma'rufov. Moskva "Rus tili" nashriyoti 1981. Birinchi tom. 305-bet.

³¹ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti. Toshkent 2021. Baqara surasi 152-oyat.

³² Oldingi manba. Oli-Imron surasi 2-oyat.

³³ Oldingi manba. Mujadila surasi 11-oyat.

³⁴ An-Na'im, arabcha o'zbekcha lug'at. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent. 2003. 537-bet.

³⁵ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti. Toshkent 2021. Josiya surasi 37-oyat.

³⁶ O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, muharrir Z. M. Ma'rufov. Moskva "Rus tili" nashriyoti 1981. Ikkinchi tom. 534-bet.

³⁷ Oldingi manba. Ikkinchi tom. 402-bet.

³⁸ Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti. Toshkent 2021. Sajda surasi 4-oyat.

keltirganining sababi o'quvchining zehniga tez yetishi va ta'sirli bo'lishini qasd qiladi. Mazkur baytlarni o'qigan kishi Navoiyning misralarni qanchalar qofiya bilan keltirganini hamda ularning sodda iboralar va sermazmunligini topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alisher Navoiy, Arba'iyn, muallif Alibek Rustam, "Meros" nashriyoti, Toshkent. 1991.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, muharrir Z.M. Ma'rufov. Moskva "Rus tili" nashriyoti, 1981.
3. An-Na'im, arabcha o'zbekcha lug'at. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent. 2003.
4. Qur'oni Karim ma'nolarining tarjima va tafsiri, Shayx Abdulaziz Mansur, Qayta ishlangan nashr, Sano standart nashriyoti, Toshkent. 2021.
5. Mu'jamul vasit. Arabcha lug'at, ash-Shuruqud davliyya nashri, To'rtinchi nashr. 2008.
6. Javohirul balog'a. Ahmad Hoshimiy. Al-maktabatul Asriyya nashri. Bayrut.